

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ВОД
У СФЕРІ ПРОМИСЛОВОГО ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ****CURRENT PROBLEMS OF LEGAL WATER PROTECTION
IN THE FIELD OF INDUSTRIAL LIVESTOCK IN UKRAINE**

**Коверя Р.М., студентка ІV курсу господарсько-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого**

Збереження якості води стосується всіх без виключення регіонів нашої планети. Забезпечення правової охорони водних ресурсів є однією з найактуальніших екологічних проблем для України, оскільки держава належить до малозабезпечених водними запасами держав.

У сучасній промисловості використовується велика кількість хімічних речовин, які згубно впливають на якість води й порушують біологічну рівновагу у водоймах. У статті розглядаються актуальні проблеми правової охорони вод у сфері промислового тваринництва в Україні. Указано фактори, які спричиняють забруднення водойм відходами промисловості. Проаналізовано систему національних нормативно-правових актів, а також законодавчий базис і досвід зарубіжних держав у сфері.

Автором відзначено особливу роль громадських організацій з екологічним спрямуванням у розв'язанні проблемних питань щодо правової охорони вод у сфері промислового тваринництва в Україні на прикладі практичних справ за участю Всеукраїнської екологічної ліги. Її діяльність спрямована на розширення участі громадськості у формуванні й реалізації державної екологічної політики, організацію громадського екологічного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства; припинення діяльності, яка загрожує екологічній безпеці й здоров'ю громадян України.

У роботі зазначено, що система державного управління у сфері охорони вод потребує невідкладного реформування. Наведено практичні рекомендації, які необхідно застосовувати в Україні для належної правової охорони водних об'єктів і подальшого розвитку екологічно безпечного промислового тваринництва. Державна підтримка й вдосконалення законодавства у сфері залишаються визначальними для досягнення поставленої мети. Необхідне впровадження підходу, спрямованого на стійке виробництво й модель сталого сільського господарства. Вкрай важливою є зміна наявної нині системи моніторингу вод, що є неефективною та застарілою та не відповідає сучасним європейським стандартам. Слушні рекомендації щодо сприяння участі громадськості в прийнятті рішень щодо розміщення та пуску в експлуатацію нових великих тваринницьких ферм, а також розробки систем фінансової підтримки для ферм, що дотримуються норм екологічного законодавства, і фінансового заохочення органічних ферм.

Ключові слова: водне законодавство, правова охорона водних ресурсів, забруднення вод, промислове тваринництво, громадська організація, якість води.

Preservation of water quality concerns to all regions of our planet. Ensuring legal protection of water resources is one of the most actual environmental issues for Ukraine, because the state is poorly supplied with water reserves.

Modern industry uses a large number of chemicals, which adversely affects water quality and disturbs the biological balance in water. The article examines actual issues of the legal water protection in the field of industrial livestock in Ukraine. Factors that cause pollution of water bodies by industrial waste are indicated. The article analyzes the system of normative legal acts and experience of foreign countries in this field too.

The authors noted the particular role of public organizations of ecological orientation in solving problematic issues regarding the legal protection of water in the field of industrial livestock in Ukraine on the example of practical cases with the participation of the All-Ukrainian Environmental League. The activities of the league are aimed at expanding public participation in the formation and implementation of state environmental policy, the organization of public environmental control over compliance with environmental legislation; cessation of activities that threatens the environmental safety and health of citizens in Ukraine.

The article indicates that the public administration system in the field of water protection needs urgent reform. There are given practical recommendations which must be used in Ukraine for proper legal protection of waters and further development of environmentally friendly industrial livestock. In order to achieve this goal, state support and improvement of legislation in this field remain crucial. The introduction of an approach aimed at sustainable production and a model of sustainable agriculture are necessary. Modification of existing water monitoring systems, which is inefficient and outdated and does not match modern European standards, is extremely important. Recommendations of promoting public participation in making decision on the placement and commissioning of new large livestock farms, as well as the development of a farm financial support system that supports environmental legislation, and financial incentives for organic farms are appropriate.

Key words: water legislation, legal protection of water resources, water pollution, industrial animal husbandry, public organization, water quality.

Життя людини пов'язане з водою фізично й духовно. Це має значення для однієї людини й цілого народу, маленького села та багатомільйонного міста [1].

Натепер для водноресурсного потенціалу України характерне велике антропогенне навантаження, а проблема забруднення вод – одна з найгостріших.

Наразі правова охорона вод в Україні забезпечується Конституцією України, Водним кодексом України (далі – ВК України), законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про питну воду та питне водопостачання», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», «Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року», розпорядженнями й указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, наказами профільних міністерств тощо.

З метою охорони та запобігання забруднення вод, у тому числі відходами промисловості, у статтях 35-40 ВК України закріплено відповідні нормативи стосовно використання та охорони водних об'єктів, до яких належать: нормативи екологічної безпеки водокористування; екологічні нормативи якості води масивів поверхневих та підземних вод; нормативи гранично допустимого скидання забруднюючих речовин; галузеві технологічні нормативи утворення речовин, що скидаються у водні об'єкти; технологічні нормативи використання води [3].

Першочергове значення для правової охорони вод має належне державне управління водними ресурсами – діяльність спрямована на подолання наявних водно-екологічних загроз в країні, створення сприятливих умов для сталого, екологічно безпечного водокористування, відтворення та охорони всіх водних ресурсів на території країни з урахуванням їх транскордонного значення, а також водних екосистем. За основоположний методологічний принцип такого державного управління взято комплексний

принцип інтегрованого управління водними ресурсами за районами річкових басейнів [4].

Також необхідно враховувати досвід Європейського Союзу (далі – ЄС), оскільки однією з найважливіших вимог, що встановлені Угодою про асоціацію, є наближення українського законодавства до права ЄС [5, с. 9]. На рівні Європейського Союзу проблемі забруднення водних ресурсів відходами промисловості приділяється особлива увага. Серед них: Директива Ради 91/271/ЄЕС від 21.05.1991 р. стосовно очистки стічних вод міст; Директива Ради 98/83/ЄС від 03.11.1998 р. про якість води, призначеної для споживання людиною; Рішення Ради 77/795/ЄЕС від 12.12.1977 р. стосовно встановлення спільної процедури обміну інформацією щодо якості поверхневих питних вод в країнах-членах Співтовариства, Протокол про воду та здоров'я до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992 року тощо.

Україна – одна з найменш водозабезпечених країн Європи, при цьому водокористування в країні здійснюється переважно нераціонально. Через токсичне, мікробіологічне та біогенне забруднення відбувається погіршення екологічного стану річкових басейнів, а також прибережних вод та територіальних вод Чорного й Азовського морів [6].

Відповідно до ВК в Україні забороняється скидання у водні об'єкти виробничих, побутових, радіоактивних та інших відходів і сміття, а порушення водного законодавства тягне дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність [3]. Згідно із Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» основними джерелами забруднення вод є скиди з промислових об'єктів, неналежний стан інфраструктури водовідведення та очисних споруд, недотримання норм водохоронних зон, злив та дренажування токсичних речовин із земель сільськогосподарського призначення [6].

Факторами, які спричиняють забруднення водою відходами промисловості є: використання застарілих технологій виробництва та устаткування; надмірна концентрація промислових підприємств; незручна структура промислового виробництва, що полягає в значному рівні зосередження екологічно небезпечних виробництв у межах певних регіонів чи місцевостей; недосконалість або відсутність необхідних природоохоронних систем; відсутність необхідного юридичного та економічного механізмів, які б заохочували запровадження екологічно безпечних технологій і природоохоронних систем [7].

Особливу увагу в даному аспекті привертає тваринницький сектор сільського господарства. Частіше за все виробники у своєму прагненні отримати прибуток, нехтують правилами будівництва та введення в експлуатацію ферм, санітарними правилами та нормами, тим самим порушуючи екологічні права місцевих жителів та погіршуючи якість водних об'єктів, що знаходяться поруч.

Згідно із Наказом МОЗ України «Про затвердження Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів» № 173 від 19.06.1996 р. під час будівництва тваринницьких ферм надзвичайно важливою умовою є дотримання санітарно-захисної зони, яка становить від 500 до 2000 м залежно від кількості утримуваних тварин [8].

Надзвичайно гострою екологічною проблемою є утилізація відходів життєдіяльності фермерських тварин, що має прямий вплив на стан водних об'єктів. Одна з найбільших громадських організацій з екологічним спрямуванням в Україні, Всеукраїнська екологічна ліга, все частіше фіксує порушення санітарних вимог, природоохоронних заходів щодо діяльності свиноподприємств. Зокрема, за підтримки Ліги через скарги громадян було ініційовано перевірку свиноподприємства ПП «Агро Ленд-1» у с. Грузьке (Київська область). У 2009 році рішенням місцевих мешканців та сільської влади було заборонено будівництво та введення

в експлуатацію свиноподприємства, проте ПП «Агро Ленд-1» розпочав свою роботу, а свиноподприємство у 2017 році перетворилося у великий свиноподприємство з поголів'ям у 10 тис. свиней.

Зафіксовано недотримання цілої низки санітарно-технічних норм: відходи з ферми зливаються без фільтрації в одне місце, що розташоване поруч з річкою Сивка. Як наслідок, всі нечистоти розносяться по населеному пункту, усі ставки села катастрофічно забруднені, навіть питна вода у криницях має неприємний запах. Наразі проходить перевірка документації свиноподприємства, а громадські діячі планують домогтися відкриття кримінального провадження [9].

Розглянемо ще одну ситуацію, яка відбулася нещодавно. У вересні 2021 року Державна екологічна інспекція у Хмельницькій області провела планову перевірку фермерського господарства «Кобудь», яке здійснює вирощування свиней неподалік с. Берегелі на території Старокостянтинівської міської територіальної громади. Державними інспекторами виявлено самовільний скид стічних вод у річку Случ без дозволу на спеціальне водокористування та без дотримання нормативів гранично допустимих скидів забруднюючих речовин. Матеріали справи передано до правоохоронних органів для встановлення причинно-наслідкового зв'язку між загибеллю риби та впливом свиноподприємства на річку [10].

Як відомо, питне водопостачання України майже на 80% забезпечується поверхневими водами, а забруднення водних об'єктів – джерел питного водопостачання тягне за собою погіршення якості питної води та створює серйозну небезпеку для здоров'я населення. Відставання України від розвинутих країн за середньою тривалістю життя та високою смертністю певною мірою пов'язані саме зі споживанням неякісної питної води.

Нині більшість басейнів річок в Україні згідно з гігієнічною класифікацією водних об'єктів за ступенем забруднення можна віднести до забруднених та дуже забруднених. Проте склад очисних споруд, технології водопідготовки та знезараження питної води фактично не змінилися, і не спроможні очистити її до рівня показників безпеки. Моніторинг якості води поверхневих водою свідчить про те, що їх екологічний стан практично не покращується.

У січні 2021 року Всеукраїнська екологічна ліга провела масштабну перевірку якості питної води, яка востаннє проводилася 14 років тому. Працівники обласних випробувальних лабораторій Держпродспоживслужби зробили 2 аналізи: мікробіологічний (показує наявність у воді збудників холери, дизентерії, сальмонельозу та гепатиту); хімічний (демонструє наявність у зразках токсичних елементів, таких як свинець, ртуть, цинк та залізо, та скільки у воді корисних речовин, наприклад, калію, кальцію, магнію, натрію та фтору). Результатом перевірки став висновок про те, що люди постійно живлять воду, яка не є придатною для щоденного вживання [11, с. 5].

Посилаючись на результати дослідження, Всеукраїнська екологічна ліга підготувала звернення до Ради національної безпеки і оборони України з пропозицією розглянути питання екологічної безпеки, зокрема проблемні питання доступу громадян України до якісної питної води [11, с. 6]. Такі дії є послідовними та логічними, але цього недостатньо задля вирішення проблеми охорони вод від забруднення в Україні.

При розгляді даного питання у США, експерти дійшли висновку, що для запобігання забрудненню водних об'єктів промисловими тваринницькими комплексами необхідні підвищення підзвітності і раціональне використання земель, а також особлива обачність при оцінці впливу тваринництва на навколишнє природне середовище та здоров'я населення. Також потрібне впровадження сучасних методів тваринництва та їх постійне вдосконалення, які можуть забезпечувати екологічну безпеку людей та благополуччя тварин [12, с. 35].

У Доповіді про розвиток промислового тваринництва в регіоні Балтійського моря у контексті охорони навколишнього природного середовища наводиться кілька рекомендацій для європейських країн, які необхідно застосовувати і в Україні для належної правової охорони вод та довкілля в цілому: 1. Ухвалення та ретельний контроль за виконанням законів, норм та правил щодо якості води, повітря та земель при веденні інтенсивного тваринництва, а також створення ефективної системи штрафів у разі їх порушення. 2. Сприяння участі громадськості у прийнятті рішень щодо розміщення та пуску в експлуатацію нових великих тваринницьких ферм та внесення змін до чинних дозволів, виданих існуючим фермам. 3. Розробка систем фінансової підтримки для великих тваринницьких ферм, що дотримуються норм екологічного законодавства, та фінансового заохочення органічних ферм [13].

Директива Ради 91/676/ЄЕС від 12 грудня 1991 року про захист вод від забруднення нітрами із сільськогосподарських джерел визнає, що головною причиною азотного забруднення водних ресурсів ЄС є стоки та відходи тваринницьких господарств. Тому держави-члени повинні проводити заходи, спрямовані на обмеження забруднення вод стоками, включаючи підтримку екологічно безпечною та сталого сільського господарства, запровадження належних методів тваринництва [14]. Найкращим способом уникнути негативного екологічного впливу чи зробити його хоча б нейтральним, є впровадження підходу, націленого на стале виробництво і модель сталого сільського господарства ще на стадії планування (планування інвестицій та процес отримання дозволів).

Таким чином, система державного управління у сфері охорони вод потребує невідкладного реформування. Основними шляхами покращення стану правої охорони водних об'єктів можуть бути:

1) врахування досвіду Європейського союзу, зокрема запровадження переліку небезпечних речовин, скидання яких у водні об'єкти взагалі заборонено або може здійснюватися виключно за наявності відповідного дозволу у встановлених обсягах. Окрім того, на держави-члени ЄС покладено зобов'язання розробити відповідні програми для цілей зменшення обсягів забруднення водойм, які містять стандарти екологічної якості водних ресурсів. Також

розроблено критерії оцінки хімічного стану води, критерії виявлення значних і підвищених тенденцій зростання концентрацій забруднень у підземних водах та виявлення початку зворотної тенденції тощо [7];

2) сприяння охороні здоров'я та благополуччю людей на індивідуальній та колективній основі згідно з принципами сталого розвитку шляхом удосконалення управління водними ресурсами, включаючи охорону водних екосистем, а також шляхом попередження, контролю і зниження ступеня поширення захворювань, пов'язаних із водою [15];

3) зміна діючої нині системи моніторингу вод, що є неефективною та застарілою, і не відповідає сучасним європейським стандартам;

4) здійснення регулярних громадських перевірок якості питної води на відповідність встановленим вимогам;

5) посилення контролю і недопущення забруднення та засмічення вод, шляхом проведення перевірок суб'єктів господарювання та притягнення винних осіб до відповідальності;

6) перегляд та оновлення санітарних правил і норм розміщення, облаштування та експлуатації ферм для утримання тварин, крім того посилення ветеринарно-санітарних правил для спеціалізованих свинарських підприємств [9];

7) посилення відповідальності за порушення водного законодавства.

Отже, у наш час важко знайти водні об'єкти, які б не зазнали антропогенного впливу. Україна є одним із регіонів зі значним антропогенним навантаженням на водні ресурси та нестачею достатньої кількості прісної води. Саме тому потрібно посилити правову охорону вод, зокрема у сфері промислового тваринництва, оскільки на сьогодні безумовними пріоритетами повинні стати життя та здоров'я людини, право на високу якість життя, збереження навколишнього природного середовища. Система державного управління у сфері охорони вод потребує невідкладного реформування. Необхідна зміна діючої нині системи моніторингу вод. Доречними є рекомендації щодо сприяння участі громадськості у прийнятті рішень щодо розміщення та пуску в експлуатацію нових великих тваринницьких ферм. Державна підтримка та вдосконалення законодавства у цій сфері залишаються визначальними для досягнення поставленої мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. 26 вересня – Всесвітній день річок. *Всеукраїнська екологічна ліга* : вебсайт. URL: <https://www.ecoleague.net/pres-tsentr-vel-povnyu/2021-rik/veresen/item/2148-26-veresnia-vsivitnii-den-richok> (дата звернення: 18.10.2021).
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Водний кодекс України : Закон України від 6 червня 1995 р. № 213/95-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-vr#n870> (дата звернення: 19.10.2021).
4. Стале управління водними ресурсами. *Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України* : вебсайт. URL: <https://mepr.gov.ua/timeline/Ohrona-vod.html> (дата звернення: 19.10.2021).
5. Рекомендації для українських органів державного управління щодо наближення до права ЄС. Київ, 2018. *EU – UA. Україна – Європа* : Євроінтеграційний портал. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/legal_approximation_guidelines_ukr_new.pdf (дата звернення: 19.10.2021).
6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#n6> (дата звернення: 19.10.2021).
7. Правове регулювання охорони вод від забруднення відходами промисловості. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Правове_регулювання_охорони_вод_від_забруднення_відходами_промисловості (дата звернення: 19.10.2021).
8. Про затвердження Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів : Наказ МОЗ України від 19 червня 1996 р. № 173 / Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-96#Text> (дата звернення: 19.10.2021).
9. Позиція ВЕЛ щодо впливу свинокмплексів на довкілля. *Всеукраїнська екологічна ліга* : вебсайт. URL: <https://www.ecoleague.net/provel/oblasni-orhanizatsii/kyivska/novyny/item/1401-pozytsiia-vel-shchodo-vplyvu-svynokompleksiv-na-dovkillia> (дата звернення: 19.10.2021).
10. Свиноферма на Старокостянтинівщині скидала забруднені стічні води в річку Случ. *Новини. Хмельницький* : вебсайт. URL: <https://newskm.net/news/svynoferma-na-starokostiantynivshchyni-skydala-zabrudneni-stichni-vody-v-richku-sluch/> (дата звернення: 19.10.2021).
11. Свистунова Ю.О. Доступ до якісної питної води в Україні: проблемні питання та шляхи їх розв'язання. *Екологічний вісник. Всеукраїнська екологічна ліга ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації»*. 2021. № 1 (25) січень-лютий. С. 5–7.
12. Rolf U. Halden, Kellogg J. Schwab. Environmental Impact of Industrial Farm Animal Production. A Report of the Pew Commission on Industrial Farm Animal Production. 2008. 48 p.
13. Skorupski J., Bankauskaite R., Butze-Ruhnenstierne H., Gabrielson E., Hrytsyshyn P., Kalach A., Kalnina E., Kotkas M., Liepa I., Merisaar M., Norén G., Ovcharenko V., Schmiedel J. Report on Industrial Livestock Farming in the Baltic Sea Region – Environmental Protection Context. 2013. 64 p.
14. Council Directive 91/676/EEC of 12 December 1991 concerning the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources. OJ L 375.31.12.1991. P. 1–8.
15. Протокол про воду та здоров'я до Конвенції про охорону та використання трансграничних водотоків та міжнародних озер 1992 р. : Ратифікований Закон № 1066-IV від 09 липня 2003 р. / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 5. Ст. 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_030#Text (дата звернення: 19.10.2021).